

■ Ганна Чепелюк
Hanna Chepeliuk

Кандидат економічних наук, доцент кафедри банківської справи Черкаського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)
PhD, Associate Professor of the Chair of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine

Економічно-правові засади взаємодії зовнішніх аудиторів та інспекторів банківського нагляду

Economic and legal aspects of cooperation of external auditors and banking supervision inspectors

Розглянуто основні засади взаємодії зовнішніх аудиторів та інспекторів банківського нагляду в контексті обміну та використання інформації під час проведення перевірок діяльності кредитних установ. Необхідність достовірного відображення реального стану банку та його звітності регламентовано стандартами Базельського комітету з банківського нагляду. Роль Національного банку України полягає у координації аудиту банків та розробці відповідних методичних рекомендацій з метою підвищення ефективності та надійності банківської системи і дотримання нею вимог законодавства. Розширення предмета перевірки регулятора та зовнішнього аудиту кредитних установ сприятиме підвищенню рівня довіри до них, що, в свою чергу, зменшить ризик збитків для вкладників та кредиторів.

The article discusses basic principles of cooperation of external auditors and banking supervision inspectors in the context of the exchange and use of information when inspecting credit institutions. The necessity of the reliable reflection of the real performance of a bank and of its reports is underlined by papers of the Basel Committee on Banking Supervision. The author considers that coordination of bank auditors' activity and development of guidelines for the improvement of the efficiency and reliability of the banking system and its compliance with legislation are the function of the National Bank of Ukraine. The extension of the audit sphere of the regulator and external auditors when inspecting credit institutions will increase confidence in them and reduce the risk of losses for depositors and creditors.

Ключові слова: незалежний аудит, банківський нагляд, ефективність та надійність банківської системи, організаційно-правове забезпечення взаємодії банківського нагляду та зовнішнього аудиту, суспільне призначення контролю.

Key words: external audit, banking supervision, efficiency and reliability of the banking system, organizational and legal framework for cooperation of the banking supervision and external audit, public purpose of the control.

Аудит як вид контролю почав інтенсивно розвиватися після прийняття Закону України "Про аудиторську діяльність" у 1993 році. Його окремим напрямом є банківський аудит. Упродовж двадцяти років з моменту запровадження аудиту як обов'язкового елемента контролю за діяльністю банків суб'єктами законодавчої ініціативи було видано та скасовано значну кількість нормативних документів. Регулювання аудиту кредитних установ здебільшого залежить від оцінювання Національним банком України ризиків, які супроводжують банківську діяль-

ність. Відповідно до цього змінювалась і нормативна база щодо організації банківського нагляду. Основними економічними аргументами, які враховуються під час банківського нагляду та незалежного аудиту, є:

- 1) негативні зовнішні фактори;
- 2) інтенсивна конкуренція;
- 3) належність банків до галузі, в якій банкрутство може завдати контрагентам фінансові збитки більші, ніж його власникам;
- 4) нерівномірний розподіл інформації між усіма учасниками фінансово-господарської діяльності банку;
- 5) статус банку з точки зору його

надійності є певною гарантією для власників коштів щодо їх збереження та своєчасного повернення.

Питання сутності і значення контролю, зокрема нагляду й аудиту кредитних установ, досліджували українські та зарубіжні вчені: С.Б.Барнгольц, А.М.Герасимович, С.Я.Зубілевич, Л.М.Кіндрацька, О.А.Петрик, О.С.Полетаєва, В.С.Рудницький, Т.С.Смовженко, В.П.Суйц, А.Д.Шефмет та інші.

Втім, у банківській сфері, незважаючи на актуальність та значущість, проблема створення ефективної функціональної системи зовнішнього

аудиту залишається недостатньо вивченою в науковому аспекті та вирішеною — у практичному.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИМОГ ЩОДО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКІВ

Якість і надійність фінансово-кредитної системи залежать від дотримання банками вимог, які визначаються регулятором, щодо виконання банківських послуг, їх відображення в обліку. Ці вимоги передбачають забезпечення адекватного рівня дохідності банківської діяльності за умови зведення до мінімуму ризику втрати власниками, вкладниками свого капіталу. Водночас вельми розвинута нормативно-правова база, інститути контролю за банківською діяльністю не забезпечують непохитної впевненості суспільства в тому, що незадовільний стан реального сектору економіки та державних фінансів, проявом чого є спад виробництва та дефіцит державного бюджету, не призведуть до системної банківської кризи.

Основні проблеми кредитних установ такі:

- значні обсяги проблемних кредитів, що знецінює певну частку банківських активів;

- надання переваги кредитуванню послуг, а не виробництва задля отримання швидкого спекулятивного доходу;

- залежність банків від рішень та дій власників значної частки капіталу, котрі водночас є клієнтами банку й учасниками фінансово-промислових груп.

За нинішніх умов особливого значення набувають аудиторські перевірки, що виконуються висококваліфікованими спеціалістами за напрямками, розробленими Національним банком України. Пов'язані з цим завдання банківського аудиту та банківського нагляду полягають у захисті інтересів вкладників, зниженні ризику, а також у забезпеченні стабільності банківської системи. На схемі відображено загальні принципи взаємовідносин незалежного аудиту і банківського нагляду під час здійснення зовнішнього контролю за діяльністю банків.

Розвиток і становлення ринкових відносин, створення підприємницьких структур різних форм власності, інтеграція України до світової економіки, активне залучення іноземного капіталу актуалізували необхідність удосконалення систем контролю.

Потреби як зовнішніх, так і внутрішніх користувачів зумовили необхідність появи аудиту як професійної підприємницької діяльності.

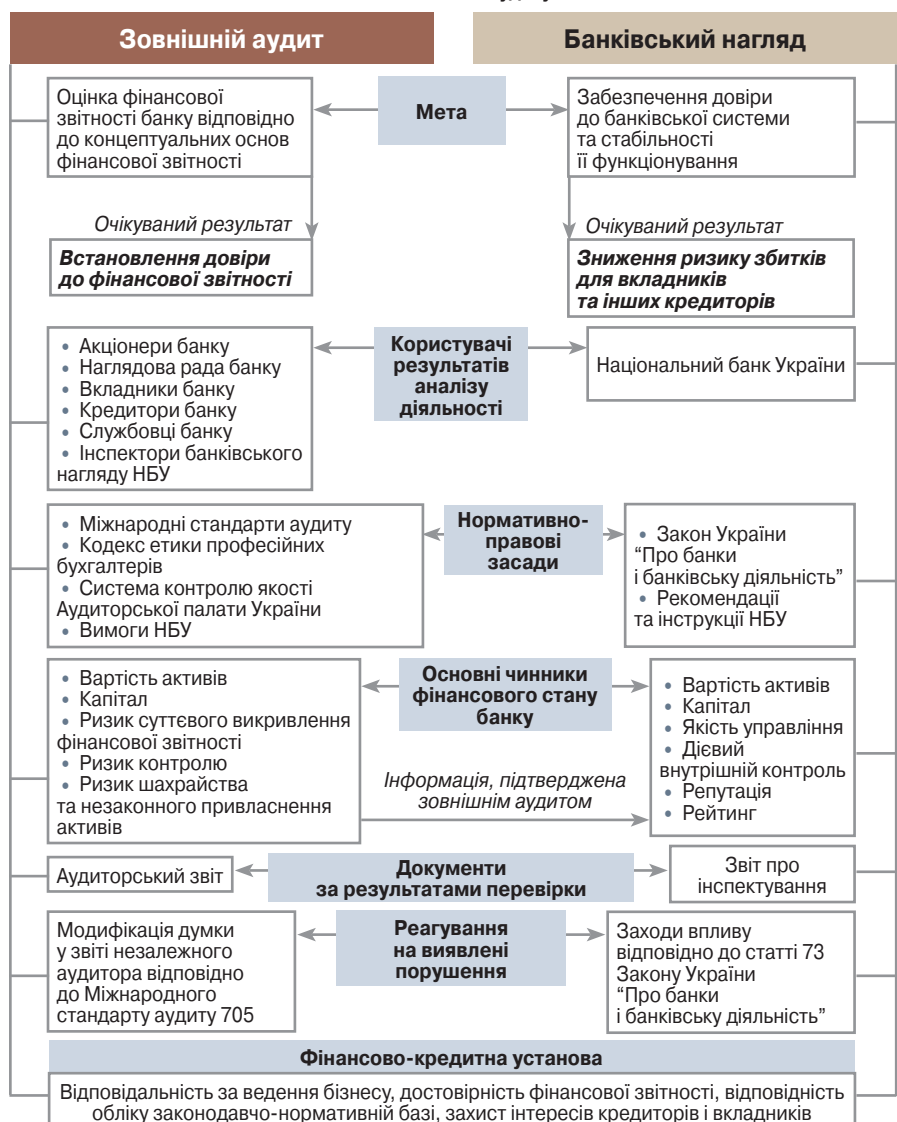
У фундаментальній праці “Аудит Монтомери” її автори Ф.Л.Дефліз, Г.Р.Дженік, В.М.О’Рейллі, М.Б.Хірш підкреслюють роль суспільних зобов’язань аудиторів-професіоналів, які виходять за межі послуг, що надаються конкретному клієнту. Цей підхід розвивала у своїх дослідженнях український науковець Н.С.Шалімова: “Аудит здійснюється не тільки в інтересах клієнта, але і в інтересах суспільства, забезпечуючи реалізацію конституційного права на інформацію в сфері підприємницької діяльності та економіки, є однією з конституційних гарантій єдиного ринку, єдності економічного простору як однієї з основ конституційної побу-

дови України. Тобто аудит є інструментом забезпечення інформаційної та економічної безпеки громадян, суб’єктів підприємницької діяльності та держави” [9, с. 113].

ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРЕДМЕТА Й ОБ’ЄКТА ЗОВНІШНЬОГО АУДИТУ ТА ІНСПЕКТУВАННЯ

Суттєвим чинником організації банківського аудиту є визначення його предмета. Вельми ґрунтовно предмет аудиту розглянуто в навчальному посібнику за загальною редакцією доктора економічних наук, професора О.А.Петрик “Організація та методика аудиту підприємницької діяльності”: “Поняття предмета аудиту і розкриття його змісту потребує системного підходу. Виходячи із загального положення

Схема. Модель організаційно-правового забезпечення взаємодії банківського нагляду та зовнішнього аудиту

про предмет науки, можна зробити висновок, що визначення предмета аудиту має охоплювати стан економічних організацій, інформаційні та інші характеристики систем, що перебувають у сфері аудиту та аудиторських послуг. Сам зміст предмета повинен розкривати значення аудиту, його роль у системі ринкових відносин” [4, с. 10]. Застосовуючи цей підхід, можемо визначити, що предметом аудиту кредитних установ є оцінка проведених банком операцій з точки зору їх правильності, ефективності й адекватності економічним умовам. Предметом уваги зовнішніх аудиторів мають бути також заходи та сфери діяльності банку, які є вирішальними для його конкурентоспроможності й перспектив діяльності.

Відповідно до “Методичних рекомендацій щодо взаємодії між інспекторами з банківського нагляду Національного банку України та зовнішніми аудитором банків” інтереси інспектора та аудитора збігаються у багатьох сферах професійної діяльності, хоча об’єкти їх уваги можуть бути різними [3]. Ці інтереси можемо ідентифікувати як предмет перевірки з боку банківського нагляду та зовнішнього аудиту. Порівняння предмета перевірки, визначеного регулятором та зовнішнім аудитом кредитних установ, свідчить про відповідність цілям діяльності даних суб’єктів контролю. Оскільки банківський нагляд є своєрідним агентом держави між фінансово-кредитними установами та суспільством, то його мета полягає в забезпеченні стабільності банківської системи.

Зі зростанням сфери аудиторських послуг змінюється кількість об’єктів аудиту, а отже, і його предмет. Щодо об’єкта аудиту, то в науковій літературі його визначають як інформацію про окремі або взаємопов’язані факти (явища чи процеси) господарської діяльності суб’єкта господарського контролю, що відображена в системі бухгалтерського обліку та інших джерелах інформаційної структури і підлягає кількісній та вартісній оцінці [1, с. 113]. Об’єктом дослідження в аудиті, як і в інших економічних науках, є взаємопов’язані складові (сторони) функціонуючої господарської системи. Об’єкти аудиту конкретизують його предмет і можуть мати різні характеристики, тому їх поділяють за окремими видами та критеріями [4, с. 13]. На наш погляд, такий підхід є доречним при розробці програми зовнішнього аудиту.

Національний банк України визначає об’єктом аудиту річну фінансову звітність, консолідовану фінансову звітність та іншу інформацію щодо фінансово-господарської діяльності банку. У звіті аудитора наводяться положення, які за вимогою Національного банку України обов’язково повинні бути перевірені аудитором [6].

Щодо об’єктів перевірки інспекторами банківського нагляду, то вони визначені Положенням “Про планування та порядок проведення інспекційних перевірок”, затвердженим постановою Правління НБУ від 17.07.2001 р. № 276 [5].

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВЗАЄМОДІЇ НЕЗАЛЕЖНОГО АУДИТУ І БАНКІВСЬКОГО НАГЛЯДУ

Узагальнюючи визначені в нормативних документах Національного банку України предмет і об’єкт інспектування та зовнішнього аудиту банків, констатуємо, що перевірка, яка проводиться інспектором банківського нагляду, або відповідно до вимог Національного банку України незалежними аудитором, структурована таким чином, щоб з’ясувати, чи відповідає система управління в банку встановленим вимогам і чи достовірна надана ним інформація.

Грунтуючись на концепції Положення з міжнародної практики аудиту (ПМПА) 1004 “Взаємовідносини інспекторів з банківського нагляду та зовнішніх аудиторів”, підготовленого Комітетом з міжнародної практики аудиту Міжнародної федерації бухгалтерів разом із Базельським комітетом з банківського нагляду, маємо підстави стверджувати, що очевидно є потреба вдосконалення нормативної бази щодо відповідних функцій і відповідальності інспекторів з банківського нагляду та зовнішніх аудиторів. Обмін інформацією між ними підвищить ефективність аудитів фінансової звітності банків та нагляду на користь обох сторін. Так, у цьому положенні зазначається, що зовнішні аудиторі деяких країн практикують виконання спеціальних завдань чи надають спеціальні звіти на прохання інспектора з банківського нагляду для допомоги у виконанні ним своїх функцій [8]. Така співпраця оптимізує нагляд, надаючи кожній зі сторін можливість сконцентруватися на власній відповідальності.

На наш погляд, необхідно деталізувати вимоги Національного банку України до розкриття інформації в аудиторських звітах у такому контексті щодо діяльності банків на фінансово-кредитному ринку:

- здійснення аналізу наявності ризику шахрайства, а також чинників, які можуть свідчити про можливість шахрайства або іншого виду незаконного привласнення коштів;

- запровадження зобов’язання розкриття інформації перед Національним банком України щодо виявлених та підтверджених доказами чинників ризику шахрайства;

- визначення критеріїв адекватності системи внутрішнього контролю за чіткими конкретними показниками та достовірності даних із цього питання при поданні інформації до Національного банку України;

- запровадження регламентації контактів між зовнішнім аудитором та інспектором банківського нагляду за умови присутності управлінського персоналу банку. Світова практика свідчить про те, що найприйнятнішою формою цих контактів є угоди між банком (його управлінським персоналом), зовнішнім аудитором та органом нагляду;

- визначення індикаторів фінансової стійкості банку та його потенційні можливості у середньостроковій і довгостроковій перспективі (не менше трьох років).

ВИСНОВКИ

Світовим економічним товариством, представниками якого є професійні бухгалтерські та аудиторські організації, визнано, що банки відіграють життєво важливу роль в економіці держав. Тому *постійна ефективність і стабільність банківської системи – це питання загальних суспільних інтересів*. Дедалі більша складність банківського бізнесу потребує вдосконалення взаєморозуміння і, за потреби, збільшення обсягів обміну інформацією між інспекторами з банківського нагляду та зовнішніми аудитором. Таким чином, зміст банківського нагляду повинен охоплювати спектр питань не лише щодо оцінки правильності відображення операцій у бухгалтерському обліку, а й фактори, що не вимірюються кількісно, але значною мірою визначають перспективи діяльності банку. Цими факторами насамперед є:

- 1) управління ризиками;

2) розподіл обов'язків і прийняття рішень;

3) кадрова політика.

Як свідчить практика, ретроспективний підхід не враховує всі вимоги, що ставляться перед регулятором для забезпечення стабільності та надійності банківської системи. Одним із першочергових завдань Національного банку України є посилення банківського нагляду шляхом підвищення якості й оперативності аналізу банківської звітності, уніфікації та спрощення процедур складання й надання звітності, швидкої та ефективною діагностики банківських проблем, чітких та виважених заходів, контролю за виконанням приписів, уточнення економічних нормативів та інших вимог до банків.

Спільність цілей аудиторських фірм та органів нагляду Національного банку України полягає в отриманні достовірної та адекватної інформації щодо фінансової стійкості кредитних установ. **Ця інформація є певним орієнтиром для кредиторів, вкладників, а також акціонерів банку, а показники, що визначають стійкість банку, – індикаторами для прийняття рішення про доцільність питань подальшого вкладення коштів у відповідну фінансову структуру.** У цьому контексті варто погодитися з висновком українського вченого О.Ю.Редька, який є актуальним і сьогоденним, що методологічні засади незалежного професійного аудиту повністю відповідають засадам контролю з однією лише особливістю – вони ідентифіковані щодо конкретних об-

ставин та умов надання аудиторських послуг [7]. **Взаємодія зовнішніх аудиторів та інспекторів банківського нагляду є одним із важливих аспектів організації контролю за діяльністю банків.**

Отже, необхідний не лише контроль незалежних аудиторів, а й використання результатів їхньої діяльності як важливого елемента ефективного банківського нагляду. Правильна організація дієвого банківського контролю забезпечить подолання проблем та сприятиме зростанню довіри до фінансово-кредитної системи України. □

Література

1. Гончарук Я. А., Рудницький В. С. *Аудит: Навч. посіб.* – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2007. – 443 с.

2. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 07.12.2000 р. № 2121-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=3480>–15.

3. Постанова Правління Національного банку України від 29.04.2004 р. № 191 “Про схвалення Методичних рекомендацій щодо взаємодії між інспекторами з банківського нагляду Національного банку України та зовнішніми аудиторами банків”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0191500>–04.

4. Петрик О. А., Савченко В. Я., Свідерський Д. Є. *Організація та методика аудиту підприємницької діяльності: Навч. посіб. / За ред. О.А.Петрик.* – К.: КНЕУ, 2008. – 472 с.

5. Постанова Правління Національного банку України від 17.07.2001 р. № 276 “Про затвердження Положення про планування та порядок проведення інспекційних перевірок”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0703-01>.

6. Постанова Правління Національного банку України від 09.09.2003 р. № 389 “Про затвердження Положення про порядок подання банками до Національного банку України звіту аудитора за результатами щорічної перевірки фінансової звітності”. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0871-03>.

7. Редько О. Ю. *Методологія та організація професійного аудиту в Україні. Стан та перспективи розвитку: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.* – К.: Державна академія статистики, обліку та аудиту, 2009. – 40 с.

8. Україномовна версія Міжнародного стандарту контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: видання 2010 + Аудиторська палата України. – 2010 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.apu.com.ua/files/temp/Ukr-block_T2-2010.pdf.

9. Шалімова Н. С. *Системи суспільного нагляду за аудиторською діяльністю: світовий досвід та шляхи його використання в Україні.* – Економічний простір: Збірник наукових праць ДВНЗ “Придніпровська державна академія будівництва та архітектури”. – 2011. – № 56/1. – С. 113–121.

Інформація з першоджерел/

Зміни і доповнення до Державного реєстру банків, внесені у листопаді 2013 р.¹ Amendments to the State Register of Banks, which were made in November 2013

Назва банку	Вид товариства	Зареєстрований статутний капітал, грн.	Дата реєстрації банку	Реєстраційний номер	Юридична адреса	Банківська ліцензія:	
						номер	дата видачі
м. Київ і Київська область							
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “УКРГАЗПРОМБАНК”	ПАТ	124 200 000	27.03.1996 р.	256	м. Київ, Дніпровська Набережна, 13	24	28.10.2011 р.
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК “ДАНІЕЛЬ”	ПАТ	120 412 000	27.11.2003 р.	289	м. Київ, вул. Московська, 8, літера Б	210	25.10.2011 р.
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “АСТРА БАНК” (колишня назва – Публічне акціонерне товариство АСТРА БАНК)	ПАТ	1 050 000 000	28.11.2007 р.	319	м. Київ, просп. Героїв Сталінграда, 16-в	241	01.11.2011 р.
Одеська область							
ПУБЛІЧНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО “ФІНБАНК”	ПАТ	185 050 000	24.12.1993 р.	223	м. Одеса, просп. Т.Шевченка, 4-а	121	25.10.2011 р.

¹ “Перелік банків України, включених до Державного реєстру банків” опубліковано у “Віснику НБУ” № 8, 2013 р. Зміни і доповнення, внесені до Державного реєстру банків, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією статутів.

Матеріали для “Вісника НБУ” підготувала головний економіст департаменту реєстрації, ліцензування та реорганізації банків Національного банку України Олена Сілецька.